

mique et devant le jury d'honneur une mesure pour l'infraction des bons usages dans les affaires. La procédure entamée pour un motif n'exclut pas la procédure pour un autre motif. Pourtant, il y a toute une série d'infractions aux bons usages qui ne représentent pas les délits économiques. L'infraction aux bons usages dans les affaires peut également causer un dommage, mais ce n'est pas nécessaire pour la notion de l'infraction aux bons usages dans les affaires. Il suffit qu'un intérêt, légitime de quelqu'un soit violé. Dans l'article on donne un riche aperçu de la pratique judiciaire relative à la notion des bons usages dans les affaires.

КРИВИЧНА ДЕЛА ПОХАРЕ И УТАЈЕ ЗА ВРЕМЕ ПРВЕ ВЛАДЕ КНЕЗА МИЛОША

Историјски извори Карађорђеве Србије сведоче да су похара и крађа упоредо са хајдучијом били најбројнији од свих деликата (1) а такође показује и какве су казне изрицане за њихове учиниоце.

Друштвени корени појаве и пораста криминала а нарочито похара и крађе готово су идентични за време Карађорђа и Милоша. Услови рата и општеномодног покрета за ослобођење изазивају класно диференцирање много јаче него пре Устанка. Заузимање политичке власти од стране старешина, који су сада спојили свој углед трговаца и газда са влашћу и стекли нове могућности за проширење трговина (за коју Турци — феудалци нису били заинтересовани), за повећање својих поседа захваћањем турских имања и њиховог обрађивања путем кулука, итд. Овакви друштвени преображаји и потреси изазивају не само класна већ и територијална померања, нарочито у граничним областима, затим промене у начину живота у рату или миру, у схватању морала, итд.

Карађорђе, старешине и њихови органи, поред извршавања осталих задатака у Устанку, успешно су гонили и кажњавали преступнике за почињена кривична дела против имовине. Они су у пуном смислу заменили турске органе а добрим делом и вансудско, међусобно гоњења и намиривање странака односно учиниоца кривичног дела и тужиоца, нарочито у погледу тежих кривичних дела.

Али, и поред оваквих резултата, о којима говоре најважнији извори (Деловодни протокол Карађорђа Петровића и његов закон, Протокол шабачког магистрата, закон проте Матије), сломом државе Првог устанка, успостављањем турске власти, итд., створени су изванредно повољни услови за поновни пораст и разбукутавање криминала. Победом Другог устанка кнез Милош и његови сарадници морали су, као и њихови претходници, да предузимају сличне мере (постављање судова, издавање упутстава и сл.) у гоњењу како хајдучије тако и обичног криминала ради нормализовања прилика, што у првом реду значи обезбеђивање личне и имовинске сигурности.

(1) Д. Папазоглу: Кривично право и провосудје у Србији (1804—1913), 1934, с. 123 и 125.

Међутим, успостављање мреже органа гоњења и судова као и доношење оскудних, површних „Наставленија“ представљало је организовано, стално и по званичној дужности гоњење, суђење и кажњавање преступника и у извесној мери сузбијање криминала у границе у којима он представља неопходан атрибут сваког класног друштва и не угрожава нормалан живот заједнице.

Како је било тешко свести криминал на овај „дозвољени“ опсег а посебно његов најмасовније изражени облик — крађу, најјасније показују веома различито и недоследно примењиване казнене мере. То није била последица различитих схватања појединих судија, одсуство или непоштовање јединствених прописа, већ је кнез Милош с времена на време доносио и издавао упутства потпуно супротна претходним јер је то за њега био једино могућ начин проналажења и проверавања нових односно друкчијих казнених мера и њихове ефикасности, а особито када су се ранији методи показали нецелисходни и нису утицали на смањивање броја одређеног кривичног дела.

Похара односно крађа. — Термин похара означавао је у Милошевом правосуђу, а и раније, више кривичних дела, наиме: разбојништво, пљачку и крађу (на пример, новца, ствари и др.) а под термином крађе подразумевала се углавном само крађа стоке. Ова термилошка разлика није стриктна ни нарочито значајна али је лако уочљива и може се пратити како по квалификовању овог кривичног дела у судским пресудама, тако и из текста упутства Народног суда (Суда Народног Србског) № 1853 од 7 августа 1831 чије почетак гласи: „Будући се је арање стаја, подрума и остали зграда, и крађа коња, говеда, свиња, оваца, коза, јагањаца, јарића и тим подобна, свуда по држави нашој сваки дан више и више умножавати почела; [...]“ (2). Но не треба схватити да је похара увек разбојништво (3) или пљачка — може то да буде и обична, ситна крађа.

Ово термилошко неразликовање и непрецизност су формалне природе, што је и разумљиво с обзиром на лични састав тек организованих органа правосуђа, на потпуно одсуство било какве своје правне теорије и на неосетан, једва наслућен утицај страног права које су протурали судски писари (махом Срби из Аустрије) или појединци образовани ван Србије, — припадници Милошевог личног апарата власти, који би се такође могли на прсте избројати а чији утицај се осећа тек око и после тридесетих година прошлог века.

У врло интересантној и значајној уредби од 6 јуна 1825 која углавном садржи норме процесног права, налази се и члан 8 који одређује висину накнаде штете за украдену ствар. Овај члан гласи: „Од сваког оног који што украде, проценивши с кметовима украдену ствар колико је она вредна, двоструко да се од хрсуза наплати и пола тј. колико је украдена ствар вредна притјажатељу украдене ствари да се да, а друга половина да припадне каси народној. При том да се хрсуз и по тјелу казни од 25 до 50

(2) Државна архива СРС у Београду (у даљем тексту ДАБ) — Шабачки суд 1833 (871—1073). Исто упутство налази се и у ДАБ — ЗМП XXIX, с. 102.

(3) Такво мишљење заступао је Д. Папазлогу у свом делу Кривично право и правосуђе у Србији (1804—1813), 1954, с. 135.

штапа по важности крађе“ (4). Овај члан се без икаквих измена понавља у упутствима од 1828 и 1833.

Казне за кривично дело похаре односно крађе зависиле су пре свега од укупне вредности украдених ствари и од начина извршења кривичног дела. По правилу је изрицана телесна казна и казна протеривања из сталног места боравка у другу нахију ван Србије у специјалним случајевима. Телесна казна могла се заменити новчаном по чл. 10 поменуте уредбе од 1825 који гласи: „Кмет и заслужни човек који казн какову по тјелу заслужио би и рад би био новцима одкупити се, да му се за онолико штапа, колико би дужан био за кривицу своју претрпити толико гроша у касу народну узме“.

Наведене казне нису особена карактеристика пресуда за ово кривично дело. Ми ћемо врло често наћи пресуде у којима се не изриче ни једна од ових ни других казни али нема пресуде за кривично дело крађе којом се не досуђује накнада штете за покрадене ствари или стоку. Ко је дужан да накнади штету, да ли увек кривац, шта бива у случају ако се лопов не пронађе или није у стању да ствари врати тј. штету накнади, итд. видећемо из судских докумената овог времена.

Уколико се лопов не ухвати, важи по правилу начело колективне одговорности а изузетни су случајеви када је старешина, на чијем се терену крађа догодила, дужан да покраденом надокнади штету а он после „нека се наплаћује како зна“. До колективне одговорности долазило је тек онда ако село не пронађе кривца, што је била његова обавеза, нарочито у првим годинама владе Милоша Обреновића услед још слабо и недовољно успостављене мреже органа гоњења. Међутим, има примера, и то баш око двадесетих година, када је село било дужно да одмах надокнади штету с тим да касније само тражи кривца.

У акту од 22 јуна 1820 (5) упућеном кнезу Милошу каже се: „По налогу вашем како сте на нас наложили, да у које се село трефи те се што поара, некака стаја или нешта да се украде, да оно село или онога злочинца нађе, или село да наплати па сви селски онога злочинца да траже [...]“; затим се излаже конкретан случај похаре једног трговца „што му је поарано 1600 гроша штете“ а пошто је лопов непознат, селу је остављен рок до кога или кривца да нађе или штету да плати.

Није увек ишло лако са применом оваквог начина обештећења покраденог јер су још увек била жива схватања да онај који претрпи какву штету нека је сам сноси или лопова гони а не да му заједница исту надокнађује. Зато се горњим актом и тражи савет од кнеза Милоша — и поред поменутог општег упутства — како да се поступи јер сељаци „досада кривца нису нашли, а плаћати нећеду, но говоре да дођу к вама на тужбу, говоре да је им неправедно да плате, но који је штетовао нека тражи своју поару ко му је поарао, зато господару сего старца Косту [опљачканог трговца — В. П.] к вама шаљем па како заповедите, или да му село плати

(4) Ст. Максимовић: Суђења у кнежевини Србији пре писаних законика из архиве пожаревачког магистрата, 1898, с. XV.

(5) ДАБ — КК XXI, с. 145.

штету па да тражи злочинца, или сам старац да штетује како што је и штетовао, како заповедите онако ће бити сваком праведно [...]“ (6).

Пракса новообразованог пожаревачког суда показује нам такође да је суд доследно спроводио овај принцип односно досуђивао накнаду штете било колективну било индивидуалну, ма да не увек са истим успехом. Својим актом № 58 од 15 новембра 1821 суд јавља кнезу Милошу за „скорашњи случај крађе“ којом је „учињена штета само у готову новцу до 1148 гроша окром други ствари који исто толико кошчују [...]“, „[...] за које строго стегли смо све сељане дрмљане да би издали или изнашли који је, или ако не нађу за то отказали смо да једнаком репартидом сви наплатити буду поменуте штете“ (7).

У другом акту овог суда № 133 од 27 фебруара 1822 видимо да је ауторитет суда још увек слаб јер не може да заштити интересе становника своје нахије који су покрадени на територији друге нахије ако то није истовремено и воља нахијског кнеза.

Суд шаље оштећеног кнезу Милошу „којего иначе утешити не можемо“, описујући свој неуспешни захтев да се човеку украдени во надокнади; „[...] а Станимир са једним волом вратио се кући и показао нами случившу му се несрећу. Из тога ми смо до два писма пратили кнезу [нахијском — В. П.] Милосаву Здравковићу у Свилајнац, да настоји стегнути ондашње сељане и истога меанцију и да би произнашли Станимирова вола, или од истог села да му се плати вол. На такову нашу препоруку и молбу Станимирову ни добре речи од кнеза Милосава није получио но да паче од реченог меанције Ђуре добро је изпсован и без сваке надежде ипак показао се нам“ (8).

У таквим случајевима када суд није у стању да делује као орган власти јер се његове одлуке не извршавају, оштећена страна се упућује или сама одлази кнезу Милошу као највишој и најауторитативнијој инстанци, сигурна да ће он донети коначну пресуду која се не може мењати а мора се извршити. Тако кнез Живко Михаиловић упућује Народној канцеларији акт са следећом садржином:

„Ови именовати људи Јанко, Јован и Радојко, који су пре неко времена поарани у Гроцкој от тамошњи апсеника, полазе данас и до господ: [ара — В. П.] своју поару тражити, тако им ја дајем писмо да овим људма извидите и покажете очеду ли што добити или нечеду, сувиша поара — трошак имаду тражећи, од једнога до другога суда идући [...]“ (9).

Према упутствима које прописује кнез Милош у судским пресудама за кривично дело крађе видимо да се принцип накнаде штете доследно примењује. То је позната чињеница коју не треба овом приликом нарочито доказивати. Штавише, изузеци су тако ретки да их у архиви судова налазимо само као израз добре воље или милости старешине да ослободи лопова који и није у стању да штету накнади, што с друге стране само потврђује горње правило и здраво расуђивање старешине: ако лопов ништа не поседује, не може ни штету да надокнади. Ово се обично односило на хајдуке који немају никакве имовине и не могу да плате „ако ће и иструнути у апсу“ (10), на бећаре (без куће и родбине „[...] који су у апсу тамо,

(6) ДАБ — КК XXI, с. 145.

(7) ДАБ — КК XXII, с. 6.

(8) ДАБ — КК XXII, с. 15 (Пожаревачки суд).

(9) ДАБ — Апелациони суд 1822, 19 јули 1822.

(10) ДАБ — КК XXII, с. 13 (Пожаревачки суд).

пак, како вама воља тако с њим чините, јер овамо нема никоји за њих да плати [...]“; или „[...] нема никог рођеног који би за њега платио [...]“ (11) (и на слуге)“ [...] ако бисте хотели милост учинити да га отпустимо нека иде куд зна, већ од њега се ништа узети не има, тек да га мучимо [...]“ (12).

Међутим, још увек је спорно и тешко утврдити ко накнађује штету док се лопов не ухвати или ако се он уопште не пронађе. Досада наведени примери јасно показују да штету плаћа село у коме се крађа догодила „док не истури кривца“, па онда регресира од њега. Колективна одговорност је такође непобитна појава у друштвеној и судској пракси пре и за време кнеза Милоша, само је питање до ког момента је она преовлађајућа и стална пракса а откада нестаје и потпуно уступа дотле подељену улогу и место личној одговорности учиниоца кривичног дела.

О томе А. С. Јовановић каже: „Око 1830 г. губи се сваки траг колективној одговорности села у расправљеним питањима“ (13). Није нам познато на основу чега А. Јовановић овако категорично утврђује тако оштру границу потпуног ишчезавања колективне одговорности иако, истина, постоји документ који делимично може да поткрепи овако мишљење А. Јовановића. Због интересантности овога документа доносимо га у целини.

На тражење јагодинског суда од 19 марта 1831 (14) Народни суд шаље му следеће упутство од 21 марта 1832:

„Писмом вашим од 19 марта о.г. № 168 јављате нама, да се у Н. [нахији — В. П.] вашој многе крађе догађају, — и будући да у многима злочинца пронаћи не можемо, иштете од нас наставленија, како ћете у таковима догађајима поступати; а при том не имајући нити очекујући желамог наставленија сами сте у смотренију поаре у Крвавицама пре једног месеца учињене пресуду учинили, коју да нисте пре него што би од нас наставленије примили изrekli, боље би и путније учинили; јер из једног само подозрења да је који из села поару учинио, и баш да је известно учинио, неправо је и неупутно цело село осудити, да покраденоме штету накнади. Но кад сте већ тако поступили, а оно новца од Крвавичана узете до времена, до ког сте одредили, код себе задржите, а по источенију овог времена речене новце њима повратите; пак ако се међутим злочинац пронађе, а ви ћете од њега поару наплатити; ако ли се не пронађе, а оно ће поарани у штети морати остати. При том препоручујемо вама, да у подобнима случајима тако не поступате, но сваким начином постарате се, најпре злочинца пронаћи; никако пак пре пресуду да не чините“ (15).

Овим упутством укида се колективна одговорност али то још не значи да се то укидање спроводи и у пракси. И не само то, свега неколико месеци доцније донето је „Наставленије“ које потврђује дотадашњу праксу и понавља одредбу о колективној одговорности.

Иако А. Јовановић тврди да се „око 1830 године губи сваки траг колективној одговорности“, налазимо у архиви шабачког суда сагласност Јеврема Обреновића са пресудом овог суда: „[...] што пишете у призренију Миле Ристића Поаре, која је се у селу Клејну нашла, и да сте

(11) ДАБ — Апелациони суд 1822, 20 јули 1822.

(12) ДАБ — ЗМП XIII, А 250, 7 јули 1819.

(13) А. С. Јовановић: Доказна средства у нашем старом казненом законодавству „Бранич“, V, 1898, с. 260.

(14) ДАБ — Апелациони суд 1831.

(15) ДАБ — Апелациони суд 1831.

пресудили да село исту поару плати, то вам одобравам и препоручујем, да све селу препрећујете да новце скупите [...]“ (16). Ова пресуда показује само да је колективне одговорности за крађу још увек било али не показује и у којој мери се она практиковала и да ли је као мера утицала на смањење броја крађа.

Од наведене пресуде свакако је много важније и од већег значаја упутство од 7 августа 1831 (17) које потпуно супротно упутству од 21 марта 1831 предвиђа колективну одговорност а поред тога износи који су узроци (наравно то нису ни основни ни сви) великог броја крађа, задатке и дужности органа власти и судова, истражни поступак, доказна средства, итд. Значај овог упутства је изванредно велики како због негирања упутства од 21 марта 1831 тако и због оцена о распрострањености кривичног дела крађе и начина борбе против њега у истражном поступку.

Упутство довољно речито илуструје функционисање установе колективне одговорности за кривично дело крађа тридесетих година прошлог века. Опадање и нестајање ове установе и овакве праксе условљено је снажењем, учвршћивањем а тиме и оспособљавањем органа власти да

(16) ДАБ — Шабачки суд 1828 — 1830, 27 јуни 1830.

(17) Крез Милош и Народни суд под № 1853 разаслали су судовима следеће упутство: „Будући да се арање стаја, подрума и остали зграда, и крађа коња, говеда, свиња, оваца, коза, јагањца, јарића и тим подобна, свуда по држави нашој сваки дан више и више умножавају почела; чему се види да су највише узрок Наиски Судови и капетани што су капетани у немарност ту ствар забили, истраживање на Суд Наиски одбацујући, Суд пак Наиски с једне стране поред судјески послова и не може се о истраживању бринути као што би ваљало, и тако одбаца истраживање на кметове, а друге пак стране врло мекано у том поступи, што овакове лопове, кад се пронађу, с врло малом казни одпушта, и тако су лопови почели згодну ову прилику на пољзу употребљавати, одкуда се силна штета по народу чини; зато, да би се једном ово уколико је могуће укинуло, у согласију с Њивом Светлости Милостивејшим Господаром и Књазом Нашим најоштрије вам се налаже:

„1. Да капетане вама подручне Суду вашим да призовите и њима објавите, да је височијша озбиљска вам и заповест, да сваки капетан по свима селима своје капетаније заповеди, да сваки она кога поарају, одма јави кмету своме да је поаран, које кмет одма да истражује, а он сам, сиреч поарани, да буде дужан међу тим отићи и јавити то своме капетану, на које капетан без свакога оклевања где био да био да оде на поарано место, и како оно село, у коме је крађа или поара учинена, тако и сва околна, на које би подозрење пало, ко је поару или крађу учинио, употребивши где нужно буде и казн са штаповима. У догађају пак, где се лопов пронаћи никако не би могло, онда капетан заједно са кметовима да повата све подозрићелне људе, на које нико неће да се подјемчи и да их под стражом у Суд Наиски пошље.

„2. Суду Неискоме оштро се налаже, да оне људе, које му капетан и кметови пошљу из подозрења за такву поару или крађу, једнако у апсу задржи и на сваки начин за поару или крађу испитује, и ни једнога да не пусти докле се или рсуз не нађе, или докле се за уапшене не подјемчи оно село, које их је истурило. Ако би тако испитујући дознао ко је поару или крађу учинио и таковога би ухватио, то таковога макар и најмање поара или крађа била, да не пусти докле Суду Народноме не јави точно ствар описавши, којом приликом да не изостави јавити, каквога је владатељ онај лопов био пре оне поаре или крађе, и ако је још кад каквово злочинство учинио, који пут је и шта учинио, коме известију да дода и пресуду своју и капетану, на које ће из Суда Народнијега одобрења или преиначење следовати. У догађају пак, где се лопов никако пронаћи не би могао, онда се Суду Наискоме совршено забрањују заклетву употребљавати будући се лако мислити може да ће се онај који је поарао или украо, заклетви да није он то учинио и да се је он још кад је пошо у арање или крађу за криву заклетву спремио.—

„Осим тога ни у другоме догађају Суд Наиски нема власти заклетву допустити, док не добије дозволење од Суда Народнога.

„Ако се при свем истраживању рсуз не би нашао, онда село оно, у коме је поара или крађа учинена, поару или крађу да плати, који новци да се представе у Суду Наискоме за неко време, по коме року, ако се пак рсуз не нађе, да се поараном, а у противном догађају рсуз да плати како поару и дуплиер, тако и сву сеоску дангубу и трошак; но и то да се не изврши пре него што се јави Суду Народноме. Суд Народни Србски“ (ДАБ — Шабачки суд 1833 (781—1073) а. исти документ се налази и у ДАБ — ЗМП ХХХ, с. 102).

сами проналазе, гоне и кажњавају преступнике и да не траже у томе помоћ од заједнице нити да је чине одговорном у случају да се прави кривац не ухвати. Колективна одговорност за обични криминал нестаје у Србији прошлог века много брже него ли за тзв. политички криминал који се манифестовао у хајдучији (ма да и она није увек била искључиво политички криминал) и протеже се током читавог двадесетог столећа.

У упутству (тачка 2) наилазимо на још једну познату установу која се примењује у судском поступку а јавља се и по изреченој пресуди као ослобађајућа гаранција — на установу јемства. Јемство се најчешће користи за проналажење учиниоца кривичног дела крађе — и нарочито хајдука —, а ређе за друга тежа кривична дела (на пример, убиства), и то углавном у првој деценији владе кнеза Милоша.

Јемци односно људи који за неког јемче никако нису сведоци јер они не износе на суду своја непосредна запажања о учињеном кривичном делу. Они само тврде да лице за које јемче није учинило и неће учинити инкриминисано дело, и то на основу његових карактерних особина (добар, поштен, вредан), да је до тада био доброг владања и да није учинио никакво кажњиво дело. Они не морају лично да дођу на суд већ може један у име неколицине да јемчи а може се дати писмено са потписима јемаца у руке осумњиченом да он с тим пође на суд.

Тако, на пример, Кнезови Народне Канцеларије у Београду упућују кнезу Милошу кметове-јемце и описују случај:

„[...] из Топчидера кметови са сего показатељима долазили су к нама, и искали су допуштење од нас да к вама дођу молити се за Тодора Максимовића свога сељака, који је сада ту у апсу, и стоје за њега сви добри, како и њихово овде приложено гласи писмо, да он Тодор није ни најмање умешан у похару. — А предречени Тодор 21 октомврија сего года а нашим писмом и сам је отишао одавде да се пред вама суочи са својим давучијом [тужиоцем — В. П.] и у писму однео је јемце за себе кметове да он за похару ову ништа није крив“ (18).

О сличном случају извештава Милутин Савић кнеза Милосава Здравковића:

„Јављамо вам Господару како је имао један бећар и безкућник пребивао код Јована у Јовац па није седео у селу него на појате у лугу код свиња, такођер неко га претисне ноћом те му узео неколико пара и обрани га мало, после он обеди на Крчалинога сина у Јовац; такођер дођоше сви кметови и кнез те кажу да није тај момак учинио то, они су сви добри за Крчалинога сина и ми вама јављамо како ћете ви заповедит тако да радимо. Момак није уапшен нити је везан, неће да бежи каже ако ћете ме пратит Господару да идем ја нисам и за мене сво село добро [...]“ (19). На тражење кнеза да младић дође и одговара на суду, молба се понавља: „[...] ми ето сада по вашој заповести шаљемо к вама кнеза дауцију и тога момка на кога беде, али господару код нас јесу сви кметови и сво село дошло је и сви се заваћају ради тога момка да досад никакву штоду ни малу нити велику у селу учинио није [...]“ (20).

Јемству се не прибегава само када се доказује невиност осумњиченог лица већ и онда када је лице за које се јемчи извршило кривично

(18) ДАБ — КК Народна Канцеларија 1822, 17 нвембар 1822; о овом предмету такође ДАБ — Апелациони суд 1822.

(19) ДАБ — ЗМП XIV, А 25, 29 март 1823.

(20) ДАБ — ЗМП XIV, А 27, 3 априла 1823.

дело крађе. Овакво јемство за учиниоце кривичног дела је нарочито карактеристично и често у случајевима хајдучије. За познатог хајдука Илију Стрелу, арабашу хајдучке чете, који пред судом одговара за убиство, разбојништво итд., потписали су молбу 23 сеоска кмета и кнеза из 8 села да му се „опрости“ (21). Насупрот овој појави, исто толико има примера када село искључи из заједнице оног ко се одметнуо и никад више неће да га прими.

Јемчење за учиниоца кривичног дела представља посебну карактеристику ове установе. Јемство којим се гарантује невиност неправедно осумњиченог лица, облик о коме смо раније говорили, познато је од раније и могло би се рећи да води порекло од средњевековних клеветника, који такође нису били сведоци у данашњем смислу речи.

Међутим, друга страна ове установе — јемство за учиниоца кривичног дела — интересантна је још по обавезама које на себе преузимају јемци у погледу већ извршеног и евентуално учињених нових кривичних дела од стране осуђеног лица, 31 децембра 1821 шаљу „Кнезови Канцеларије Народње Србске“ кнезу Милошу „Извеште“ у коме се каже:

„Предстали су код нас кметови из Брзовода наије Пожаревачке и моле се да би Михаила Глигоријевића из истог села који се у апсу наводи на узрок што је Петра терзију из Дубнице нахије Њуприске поарао, из апса освободили, обвезујући се они да је он поаране врати, и ако би све враћено не било да ће они све што би фалило подпунити; кроме тога обвезују се да ће речени Михаило и напредак честко владати се, и ако би он што ни буд худо учинио да ће они за њега одговарати. Кметови јесу следејуши: и убо 1-во Јачим Мијајлов, 2-и Рајко Павлов, 3-ће Јанко Павлов и 4-то Јован Ђурин и 5-то Манојло Петров“. На истом акту кнез Милош удовољава овој молби: „Овому представленију кметова Брзовода соглашавам се ја совершенно, и на тај конач освобождава се од њи зактевани Миахило [...]“ (22).

Ова обавеза јемаца да ће сносити материјалну штету изазвану учињеним кривичним делом од стране лица за које јемче није била — нарочито кад је штета велика — декларативног карактера што показује и следећа пресуда Народног суда од 28 новембра 1931:

„[...] да се из имања сваког од ових рсуза част на њега припадајућа од они поара, у којој је који био, и наплати; ктоне, пошто се све признане поаре ови начином наплате, да се онда из имања њиова онолико, колико све крађе њиове изнеле буду, новчане казни за касу народну узму; у случају пак, ако се сва новчана ова казна од живог мала и новца њиова узети не би могла, то оно што недостаје, да се накнади из имања вишеименовани јемаца, којима ће ово казн бити за то, што нису, ако им рсузлук горе изложени јемаца и није можда познат био, као што се противно није могло осведочити, добро мотрили, за кога ће се јемчити“, (23) Кнез Милош, иако ову пресуду делимично преиначује, овај део потврђује: „[...] А штета поаранима људма нанешена да се из имања у поарама учествовавши рсуза тако накнади, да у случају, ако имање једног рсуза не буде довољно, припадајући му част платити, други рсузи дужни остају из свога имања недостатак попунити. [...] Новчану казн пак, која у овом случају каси народној припада, нека само они плате, који су се лако-мислено за ове рсузе јемчили“ (24).

(21) ДАВ — Апелациони суд 1825, 10 маја 1825, 17 маја и 21 маја 1825.

(22) ДАВ — ЗМК XXX, 23, 31 децембар 1821.

(23) ДАВ — Апелациони суд 1831.

(24) ДАВ — Апелациони суд 1831, 25 јануар 1832.

Јасно је да се ни ови примери не могу узети као правило без изузетка јер смо раније видели шта се догађа кад покрадени не може да наплати од лопова причињену штету иако је она пресудом досуђена а тим пре се догађа да јемци избегну своје обавезе, опет као и у осталим случајевима користећи слабост и неефикасност полиције и органа правосуђа.

Досада је било речи о јемству које је потицало добровољно из личних побуда и иницијативе појединаца или колектива ради заштите окривљеног или осуђеног члана заједнице. У пракси овог времена познато је јемство које организују органи власти — у суштини исто што и колективна одговорност села ради накнаде штете — ради лакшег откривања и хватања злочинаца а састоји се у томе да сваки човек мора наћи за себе јемца да није крађу извршио а онај за кога нико не јемчи, тај је осумњичен и иде на суд.

Мотиви предузимања оваквог начина гоњења и проналажења лопова — нарочито хајдука — исти су као и код солидарне одговорности због штете настале крађом — у ствари у оба случаја реч је о одговорности заједнице — зато их нећемо овде понављати већ само установу илустровати примером. Наводимо кратак и типичан пример каквих има небројено у архивама тог времена.

Суд нахије шабачке пише капетану Нешку Адамовићу на који начин да покрене истрагу поводом крађе:

„[...] по пријатију овога писма изволите изићи у Суљковић и истражите покрадене новце Милована Станимировића, ако не будете могли одма изнаћи, а ви село поемчите, пак онда оставите им термин, и кажите, да, ако се новци до оног дана не би нашли, да ће село морати платити, а кад отложени термин изиђе, а ви ћете онда оне за које се нису нашли јемци, овамо послати“ (25).

Судови су преузели још један облик раније примењиване друштвене санкције према онима који нарушавају утврђени начин живота било на који начин а то је протеривање, искључење из заједнице. У Милошево време протеривање је било врста казне досуђивана најчешће за разбојништво и крађу а ређе за убиство, тучу у поврату (сеоске кавгације и насилници) завођење, пијанство и за дела увреде и клевете власти, поткопавање њеног угледа и сл.

М. Ђ. Миличевић бележи да је и под Турцима село „могло из своје средине протерати, или и погубити кога не трпи. Тако, на прилику, ако би село устало да моли за кога који је затворен, онда су Турци такога често пуштали ма да је најкривљи; ако ли село кога ода, говорећи паши или кадији: — Ми га међу се не ћемо; твој севап — наш џевап; погуби га! тога већ Бог да прости!“ (26).

Казну протеривања можемо пратити из године у годину, од првих година по преузимању власти из надлежности турских органа и захтева народних скупова до разрађенијих прописа о поступку приликом протеривања, о имовини протераних лица, њиховој породици, итд. 15 јуна 1817 обркнез шабачке нахије Илија Марковић обавештава кнеза Милоша да

(25) ДАБ — Шабачки суд 1832, 18 април 1832.

(26) М. Ђ. Миличевић: Општине у Србији; „Годишњица Николе Чупића“, II, 1878, с. 191.

шаље „[...] два лопова, које кметови не примају у нурију т.е. Исаила из Звезда и Васића из Мови, и на Исаилу се велика похара пронашла, за које ће вам и сам проказати“ (27).

По свом карактеру казна протеривања се не мења у току прве владе кнеза Милоша али она све више прелази у искључиво право и употребу органа власти у доцнијим годинама, док су у почетку ову санкцију судови проводили и досуђивали на захтев народа односно села из кога је осуђено лице. Износимо документ који потиче још из 1819 а говори о одлукама локалне скупштине достављене кнезу Милошу да удовољи захтеву за протеривањем лопова из кнежине; како су из ових година документи малобројни, то овај наводимо готово у целини:

„[...] у овој скупштини овдашњи народ велику тужбу учинили су код нас за лопове који се по кнежини налазе и предаду се суду пак опет враћају се у село; овде су учинили највећу тужбу шопићани на Неделка из њиховог села и друштво његово и никојем није мило кад су их водили да су повраћени; такођер и ова сва кнежина тужбу чини на њи и на лоповлуке, да је од лоповлука највећа смутња међу њима и неуређеније свако; које ће вама из уста казати и нови кнез Никола којег тамо са три кмета шљемо, и ваши момци који су од свију слушали кад су тужбу чинили да оваке људе нико их није рад у селу држати и сви желе да вама јавимо како не сме оваки људи међу њима имати. Остајемо ваши покорни служитељи Милутин Савић, Никола Катић, Живко Михаиловић, Никола Станковић. На скупу у Кука 3 јунија 819“ (28).

Кнез Милош је прихватио овакве повремене молбе за протеривањем злочинаца у другу нахију али је временом стварао — услед пораста броја протераних лица — путем општих упутстава и својих пресуда — које важе као преседани — организацију смештаја и евиденцију имања на ову казну осуђених лица. Ова репресивна мера је према схватањима кнеза Милоша сасвим добро испуњавала свој задатак: за осуђене је то била строга казна јер су то махом сељаци којима тешко пада одвајање од куће и земље, а с друге стране не представља никакав издатак за државну благајну ни губитак за привреду. Да су осуђени на лишење слободе, морали би се градити затвори којих је било недовољно, друго не би обрађивали земљу тако да би осуђеници, евентуално и њихове породице, били на терету заједнице а то никако није било у складу са општом политиком кнеза Милоша; он је био много практичнији, улагао је новац у трговину и политику а не у апсане и тамнице.

Из општег упутства свим судовима № 900 од 7 маја 1832 видимо како је централизована евиденција протераних лица при Народном суду ради лакшег размештаја једног осуђеника на имање другог истом казном осуђеног лица. Упутство гласи:

„Будући да доста пута принуђени бивамо злочинце и преступнике због различни већи преступленија из села с њиови баштина крећати, и у друге најје протеривати; зато, да би се овима изгнанима место за њиово уживлење лакше наћи и одредити могло, опредељено је и закључено; да се непокретна добра то јест земља злочинаца у другу нахију државе наше прогнани не растура, већ у целини да остане, и да се свагда, кад би когод реченим начином с баштине своје кренут био, нама јави име и презима прогнаног с назначеним глава његове фамилије, с њиме прогнани, место

(27) ДАБ — ЗМП XIII, А 64; 15 јуни 1817.

(28) ДАБ — КК IV, 64 (Београдска нахија, 3 јуни 1819).

одкуда се протерује и куда се пресељава, и описаније заоставшег његовог непокретног добра да се прида. Овим ћемо начином ми, знајући гди има баштина поменутих начином притјажатеља лишени, на такове из други наија прогнане злочинце насељавати моћи. А што ће се радити с баштинама овако упразненима, док се когод с нашим одобренијем на коју не насели, то ћемо ми свагда одредити, кад нам за ког прогнаног и његову баштину јавите. Изложено закљученије вама саопшчавамо с препоруком, да таково у реченим догађајима точно испуњавате. Суд Народни Србски“ (29)..

Већ идуће године (1833) Народни суд поново издаје слично упутство у коме потсећа судове да се придржавају прошлогодишње уредбе и излажући је укратко закључује: „да би Суд Народни знајући где су таква иза протерани непокретна добра остала; друга на њи насељавати мого“ (30).

Из пресуда донетих после ових упутстава видимо да су се она спроводила у живот. За изрицање казне протеривања одлучујући елемент је био да је кривично дело учињено у поврату (и тек онда ако је реч о банди, о великој вредности причињене штете, итд.) и да су за раније кривице већ коришћене друге казне али без успеха; из тога што се казна протеривања изрицала за кривично дело похаре у поврату и после издржане казне затвора и боја за стара дела, закључујемо да долази у ред строгих казни а пресуде које садрже ову казну морао је да потврди највиши суд или кнез Милош.

Казна протеривања изрицала се кумулативно са другим казнама а такође и као једина, посебна казна. Народни суд №. 1187 од 3 јуна 1833 доставља на извршење шабачком суду пресуду групи злочинаца „за силне поаре и крађе које су починили“, у којој се прво досуђује накнада штете покрађеним лицима:

„за то намирење ваља да се прода, не само покретни, него и непокретни мал њиов, осим њива и ливада Максима Ђурковића, на коме ће се после други ко населити“. Затим се опширно и детаљно износи колико ко мора да плати, а онда се изричу казне. „Казн пак за злочинства пресуђује Суд Народни: Максиму Ђурковићу 75, Гаи Радукићу 75, Степану Радукићу 50, Ранку и Пури Стевановићима по 50, Јовану Илићу 50, Ранку Горићу 100 и Дамјану Мазаловићу 50 штапа да се удари.

„На зактевање сељана, протерује се Максим Ђурковић, Гаја и Степан Радукићи, Ранко Стевановић и Ранко Гогич; од који Степан Радукић одређује се у Врбовну Н. Бесградске на баштину једнога од тројице, који су из Врбовне такођер због арсузлука протерани; а Ранко Стевановић у Пријевор Н. Рудничке на баштину Гаврила Дошљака који је такођер због арсузла из Пријевора протеран. За ово ће Суд Народни, Судовима Београдскоме и Рудничкоме нужно настављеније дати; а ви њи управо у речена места оправите, давши им нужне пасоше. Максима пак Ђурковића, Гају Радукића и Ранка Гогича, да под тврдом стражом пошљете до Суда Народнога, који ће им, кад овамо дођу, одредити места, куда ће се преместити. Свакоме од њи који фамилију има, да дате кола да се пресели.

„[...] Јован Илић и Пура Стевановић који су мање поара учинили. и Дамјан Мазаловић који је тек ситнице крао, не протерују се из своји места, но то само с тим примечанијем да ће се протерати, чим се први пут макар и у најмањој крађи увате.

„Под именом да се протерају с фамилијама, разумева се, само са женом и децом својом; браћа пак, оцеви и остала родбина, не ваља ни

(29) ДАБ — Шабачки суд 1832; 7 мај 1932.

(30) ДАБ — Шабачки суд 1833 (1—500); 1 мај 1833.

једнога да се протерује; по томе дакле и што се каже, да се намири из његовога имања; онеме, који оца или браћу има, не ваља сав мал да се прода, но оно што би при деоби на његов део спало [...]“ (31).

На основу пресуда не можемо утврдити ни приближно број протераних лица нити смемо да уопштавамо неке друге индикације које ипак нешто кажују. Тако, на пример, налазимо у архиви шабачког суда да су за 7 дана аиздата три „прогонитељна“ пасоша (17, 21 и 23 јануара 1833) (32). Ови пасоши су сви исте садржине и издају се лицима која су протерана из једне у другу нахију у Србији (33).

Судском пресудом се може казнити протеривањем и ван Србије у околне пашалуке или у Аустрију у зависности од тога одакле је осуђени родом или где је до доласка у Србију стално пребивао. Српске власти су морале енергичним мерама да се бране и боре против упада и преласка на њену територију разних разбојника и лопова јер је и својих имала доста, и зато је безброј пута понављана наредба кнзза Милоша да се нико без пасоша никуд кретати не сме.

Има примера када се лице протерано из Србије у случају повратка ставља ван закона; такво је циркуларно писмо № 430 Народног суда од 18 фебруара 1931:

„Писмом овим, даје се на знање свим србским судовима, да је Ицко Вељковић, родом из Алексинаца, у Н. Параћинској, који је досад двапут из Србије због арања протериван, већ трећи пут по пресуди Суда Народног од 31 децембра 830 № 21, која је Њиховом Светлости 6. т.м. № 128 потврђена, из Србије протеран с тим додатком, да сваки, који би га опазео, да се је опет у Србију повратио, буде дужан убити га. Ово је и у његовом пасошу назначено, а и свима Судовима налаже се, да се по пресуди овој владају, ако би се опоменути Ицко где указао, а то исто и подручним капетанима да кажу“ (34).

Нарочито тешко кривично дело је крађа за време пожара и третира се исто као и крађа црквених ствари-светотатство, па је и санкција тежа него за обичну крађу. Чланом 16 „Уредбе за гашење пожара“, прописује се:

„Будући да крађа при пожарима како гођ и она при карабљекрушенију у число крађе црквоне долази и назива се светотатство; то овој крађи при пожарима опредељује се по височајшем опредељењу Његове Светлости, Милостивејшег Господара и Књаза нашег шиба кроз сред чаршије, с тим, да му се украдене ствари, ако је могуће о врат обесе, величину пак овакове казни определиће по величини довољно осведочене кривице местни онде Суд“ (35).

Не постоји рок за покретање поступка за кривично дело крађе тј. не постоји застарелост кривичног гоњења овог дела а исто је правило важило и за друга тешка кривична дела (убиство, хајдучија).

(31) Шабачки суд 1833 (500—780); 3 јуни 1833.

(32) ДАБ — Шабачки суд 1833 (1—500).

(33) ДАБ — Шабачки суд 1833 (1—500). („№. 44 прогонителни пасош — Ранко Глигорић бећар родом из села Совљака ове нахије који је више пута код суда овдашњег апшен и каштигован за хрђава његова поведенија као хрсузлуке и прочаја; и нехотеви се проћи досадашњег свог неваљалог обичаја, прогони се из ове шабачке наје у ваљевску; чега ради препоручује се и налаже надложним кметовом сеоским да би га од села до села под стражом до Ваљева пропатили. Уиме Суда Станко Јуришић, у Шабцу 1 7јануар 1833.“)

(34) ДАБ — Крагујевачки суд 1826 — 1831.

(35) ДАБ — КК ХХV, 88 (Расписи и објаве) 12 новембар 1834. М. Миљковић цитира у изводу ову уредбу под 27 новембар 1833, „Бранич“, XI, 1905, с. 161—173.

Разумљиво је што и за мање крађе, када вредност украдене ствари није била велика, не постоји застарелост и могу се кривци гонити и после 20 година. То се објашњава тиме што под турском влашћу а и у бурним, ратним годинама нарочито Првог устанка — када су могућности и услови за крађу много повољнији него за гоњење лопова, иако су углавном примењиване драконске казне кад се кривац ухвати — покрадени често нису могли а некад нису ни хтели да подижу тужбу, а и органима гоњења у таквим приликама није увек полазило за руком да пронађу „рсузе“. Зато су бројнији случајеви проналажења криваца и доношења пресуда за почињена дела тек око тридесетих година прошлог века.

Судови су могли да узимају у поступак само она дела — било кривичне или грађанскоправне природе — која дотада уопште нису била расправљана пред судом. У том смислу — да се једном пресуђена ствар не може поново судити — кнез Милош је често понављао упутство судовима а то се односило како на спорове расправљене за време Турака и под Карађорђе тако и у почетку његове владе. У великом броју случајева појединци су — незадовољни ранијом пресудом — покретали поново поступак (36) после неколико година као да до тада није спор ни био расправљан користећи недостатак уредних судских књига (протоколи и т.сл.). Тек ако је састав суда остао непромењен, дешавало се да тужилац буде одбијен захваљујући добром памћењу неписмених судија.

Износимо из архиве крагујевачког суда примере кривичног гоњења због крађе после 20 и више од 20 година што значи из времена пре и за време Првог устанка. Народни суд под № 2495 од 3 децембра 1831 шаље крагујевачком суду „ову пресуду вама јављајући препоручујемо, да је и у извршење приведете [...]“ коју је он донео на „тужбу Лазара Радосављевића из Блазнаве н. рудничке да му је пре 20 година нестало из зграде 60 дуката рушпи, и да је после толиког времена сад тек прочуо, да му је новце ове украла Стоја жена Дукина из Шаторње н. крагујевачке [...]“ (37).

Исти суд под № 47 од 13 јануара 1832 упућује крагујевачком суду акт следеће садржине:

„На питање ваше, изложено у данашњем писму вашег под № 53, може ли Неша Ђорошић из Брњице наплатити сада вола свога, украденог њему у време турског зулума од Алексе његовог сељака, Вуке и Николе из Кусовца, јављамо Вама, да поменути тужитељ Неша, ако совршено засведочи и оптужени признаду, да су му заиста вола његовога украли, право има, вола свога од њи наплатити, ви ћете дакле, извидивши најпре добро овај пред [мет] које смо ми сами предузети тели, но из узрока, што оптужени с дужитељем заједно Суду нашем предстали нису, учинили нисмо могли — по изложеном упутвовању решеније о њему учинити“ (38).

У таја као посебно кривично дело различито од крађе по условима извршења, начину противправног присвајања и степену виности учиниоца није јасно одређено и издиференцирано у судској пракси за време прве владе кнеза Милоша. Недовољна развијеност робноновчаних односа у

(36) Овај случај је нарочито чест у грађанскоправним споразумима када су у питању потрице, међе, итд.

(37) ДАБ — Крагујевачки суд 1826—1831.

(38) ДАБ — Крагујевачки суд — 1832—1834.

то доба условила је да се у саобраћају између приватних лица не стварају такви услови који би били довољни за масовнију појаву овога деликта и за његово посебно третирање у судској пракси и правним схватањима тога доба. Уосталом, ако се у једној патријархалној и пољопривредно заосталој земљи овај деликт и јављао — с обзиром на вредност оштећења и могућност вансудског намирења — он вероватно није обавезно постајао и предмет судског а нарочито не кривичносудског гоњења и обештећења.

У исто време познато је да је ниво правног образовања чланова суда био врло низак. Значи, органи правосуђа тј. судска пракса тога доба ни из објективних ни из субјективних разлога није могла са своје стране посебно да допринесе диференцирању и прецизном дефинисању овог деликта као специфичног кривичног дела против имовине.

Међутим, ако кривично дело утаје срећемо врло ретко — чак и под појмом крађе — у саобраћају између приватних лица, ипак би било погрешно мислити да оно уопште не постоји као кривично дело за време прве владе кнеза Милоша. Оно се јавља пре свега и најчешће као старешински деликт — утаја пореза, судских такса, пупиларних новаца, итд. Како се овде утаја налази у идеалном стицају са делом злоупотребе службене дужности и како такви старешински деликти нису гоњени преко редовних судова, они се морају посебно и обрађивати.

Јасно је да се у самом току развитка друштвених односа и усавршавања судске праксе диференцирање између кривичних дела крађе и утаје морало почети да врши, иако се она кроз читав посматрани период неће оштро издвојити. За илустрацију тог процеса интересантна су следећа два документа.

Нахијском кнезу Милосаву Здравковићу упућена је 8 маја 1818 тужба против две девојке и њихових родитеља што су утајили новац нађен при раду у винограду једног малолетника. Дело се овако описује:

„[...] ово дете имало неку оставу очеву у лојзе, био му отац оставио, а кад му отац умре на дете, оно тражило пак после нису могли да нађу. Асад ево кад би пролетос да сви раде лојзе и оно је радило пак уватило надничаре из Ресаве из Кованице, пак нашли од ти работници 2 девојке [...] кад су ови људи отишли у село, и питали их бићете штогод нашли кад сте копали лојзе, они су се клели у чес децу да то нису ни с очи видели а камоли да су нашли [...] пак најпосле кад се ухватише у лажу, они казаше и стотину гроша. А кад дођу код тебе ти ћеш пресудити како год нађеш за право, а шајти ако их тражиш има, нашли се тројица [...] но удари на муке људи и девојке колико год знаш и обрћи мајсторијом како год умеш, а мене ми ништа нема, но знам да је право да дете тражи свој мал [...]“ (39).

У другом случају Народни суд доставља магистрату крагујевачке нахије под № 949 од 23 октобра 1829 пресуду по делу утаје („[...] Извештени о утајеним и сада пронађеним свињама [...]“) а дело дефинише не као утају већ као крађу и одређује казну која се не разликује од казне за дело крађе. Диспозитив пресуде гласи:

„[...] у призренију чега одговарајући вам и решавамо следујућше: прво. Да од Радивоја Степановића наплатите Вукосаву сав учињени трошак да му по његову онолико колико Вукосав на душу узео буде, да је по-

трошио и издангубио. Друго. За утајене 4 крмаче и 3 назимади *сматрајући их као крадене (подвукла — В. П.)* у касу дуплира да узмете 40 гроша, по чему и 3-оје назимад од Радивоја наплатите и подајте Вукосаву и то по определенију приличне цене. Треће пак, Радивоја Степановића по свему том наплаћењу казните са 25 штапа зато, што он није хтео кмету свом јавити да се код њега од толико времена туђе свиње находе“ (40).

У првом случају кривично дело утаје стиче се кривичним делом неиздавања нађене ствари али, као што се из цитираног документа види, нема ни помена о било каквој квалификацији кривичног дела. У другом случају — иако се наводи да је утаја у питању — дело се квалификује и кажњава као кривично дело крађе. Ипак се јасно види да се већ формира свест о утаји као нарочитој врсти крађе, иако се још увек идентификују бића ова два кривична дела.

За сва остала кривична дела против имовине — паљевина, повреда ствари, превара, проневера, итд. — не постоји довољно материјала за исцрпнију обраду. Појединачно, с времена на време судови или кнез Милош квалификују одређено дело као кривично (41) али постојећи материјали судских архива не дозвољавају да се тражи примена донетих прописа у судској пракси тадашње Србије.

В. Петрић

R É S U M É

Délits de pillage et de détournement des fonds pendant le premier règne du prince Miloš

Les sources historiques sur la Première et la Deuxième insurrection serbe témoignent que les délits contre la propriété étaient très nombreux. Les racines sociales de l'accroissement de cette forme de délits n'avaient pas changé jusqu'à la fin du premier règne du prince Miloš. Les conditions de la guerre, la différenciation plus prononcée selon les classes et selon l'état de fortune, le développement et l'efficacité insuffisants des organes du nouveau pouvoir, l'abandon des rapports et des normes éthiques anciens et le manque de rapports nouveaux et des normes nouvelles — appartiennent de toute façon à la catégorie de ces conditions sociales fondamentales qui déterminent le volume et les espèces de délits contre la propriété. Pour cette raison, les protagonistes de la nouvelle autorité — chefs serbes, furent obligés de protéger, en poursuivant et en punissant les délinquants, leur propre intérêts, de rendre possible l'évolution de nouveaux rapports dans la société et d'assurer la sécurité générale relative de la propriété.

(40) ДАБ — Крагујевачки суд 1826—1831.

(41) На пример 21 новембра 1819 Кнез Милош доноси следећу пресуду за кривично дело паљевине: „И вама не пропуштам јавити како је један влах у најви пожаревачкој који је кошеве са житом попалио другому човеку, осуђен на оному месту где је жито запалио да се обеси на смрт за оваково зло дело. Тако налаже се да и ви чрез кметове у сваком селу објављеније народу учините, и да запретите који би се усудио онако зло другоме учинити, да ће онаковом смертју кажњен бити“ (ДАБ — ЗМП XIII, А 205). Тачка 5 ушутства од 27 новембра 1834 прописује да ће се казнити „шибом кроз чаршију онај, чијом се кривицом пожар догодио“ („Бранић“, XI, 1905, с. 174).

De tous les délits contre la propriété, le pillage (pohara) est le plus fréquent. On entendait par ce terme, à cette époque-là: le brigandage, la déprédation et le vol. Les espèces de peine à infliger contre le délit de pillage dépendaient de la valeur des objets volés et de la façon dont le délit avait été commis. En règle générale, on prononçait pour ce délit deux espèces de peines: amende et peine corporelle et exceptionnellement seulement une. L'amende était infligée toujours et, à côté de la peine corporelle, on prononçait souvent aussi l'expulsion du délinquant de son domicile habituel. Le coupable est banni dans une autre nahiyé ou bien hors de la Serbie, ce qui reflète un résidu de l'ancien droit coutumier. Les chefs avaient le droit de remplacer la peine corporelle par une amende.

La peine est, en règle générale, personnelle. Dans les cas où le coupable ne pouvait pas être saisi, on appliquait le principe de responsabilité et de punition collectives.

L'institution de caution — analogue à celle de kletvenici de la procédure féodale, — fut appliqué dans l'enquête judiciaire et la procédure probatoire. Les garants apparaissent devant le tribunal de leur propre initiative dans un double rôle: pour se porter garants de l'innocence de l'inculpé et pour influencer sur le tribunal de prononcer un verdict d'acquittement ou, après que la culpabilité de l'accusé eut été établie, de supporter, solidairement avec le condamné, une partie de l'amende. On connaît aussi la caution exigée de l'inculpé par les organes de poursuites ou le tribunal.

Dans cette période il n'y avait pas de prescription des poursuites judiciaires pour le délit de pillage. De l'autre côté, les instructions du prince Miloš confirmaient le principe que la procédure ne pouvait pas être renouvelée après la prise et la mise en exécution de la décision judiciaire (sans égard au temps où elle fut prise et au tribunal qui l'avait prise).

Le délit de détournement des fonds se rencontre rarement dans la pratique judiciaire. Il apparaît principalement comme un délit commis par les chefs et l'amende est prononcée dans le double montant de la valeur détournée ou bien on le qualifie de vol et prononce une peine correspondante.

ОПШТА УПОТРЕБА ВОДА

У једном глобалном приступу, општа употреба вода се може одредити као слободна могућност сваког да употреби или искористи природне воде за најнепосредније личне и домаће потребе. Законско је правило да на природним водама (водотоцима и водним реципијентима) свако може без дозволе користити воду за пиће, купање, прање појење стоке, заливање башта, спорт, рекреацију и друге личне потребе (1).

Може се одмах рећи да општа употреба вода спада у ред универзалних категорија водног права. Нема ни историјски, ни компаративно посматрано правног система који је искључује или не познаје, и ако разумљиво има разлика између њих у обиму употребе и врсти користи које се под њу подводе. То је последица чињенице да је општа употреба вода — фигура-

(1) Види нпр. чл. 41 Оsn. зак. о водама СФРЈ; чл. 6/1 Зак. о водном привређивању НР Чехословачке од 23. III 1955.; чл. 33, 34, 35 Зак. о водама НР Пољске од 30. V 1962.; итд.